

1	2	3
- витрати на підвищення кваліфікації; - витрати на тренінги; - витрати на пошук та підбір персоналу.	- витрати на маркетинг; - витрати на рекламу.	- лідницьких робіт, винахідництва, структурних реорганізацій; - витрат на закупівлю, реалізацію та експлуатацію патентів, ліцензій, ноу-хау; - витрати на корпоративні заходи; - витрати на оптимізацію організаційної структури і бізнес-процесів; - витрати на системи безпеки; - витрати на інформаційні системи; - витрати на системи мобілізаційної готовності підприємства.

Література

1. Білоус Н.Б. Структуризація інтелектуального капіталу підприємства// Наук. вісник НЛТУ України: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: НЛТУУ. – 2007, вип. 17.8. – С. 162-168.
2. Загальний табель (перелік) форм державних статистичних спостережень на 2008 рік, <http://www.ukrstat.gov.ua/table/zmist.htm>, 15.12.2007.
3. Piazza-Georgi B. The role of human and social capital in growth: extending our understanding// Cambridge Journal of Economics. 2002, № 26.
4. Добрынин А.И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования/ А.И. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренова. СПб.: Наука, 1999.
5. Поплавська Ж., Поплавський В. Інтелектуальний капітал економіки знань// Вісник НАН України. – 2007, № 2. – С. 52-61.

УДК 336.153-058.232.2.085 (477)

Доц. Н.Й. Реверчук, канд. екон. наук –
Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМЦІВ У СФЕРІ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

Досліджено чинники, які впливають на рівень відповідальності підприємців у сфері розподілу доходів в Україні, з'ясовано причини недостатнього гарантування соціального захисту у розподільчій сфері, визначено соціальні наслідки низької ціни праці для розвитку підприємництва та суспільства.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємців, гарантований рівень соціального захисту, ціна праці, рівень життя населення.

*Assoc. prof. N.Yo. Reverchuk – L'viv institute of banking of
University of banking of NBU*

Entrepreneurs' social responsibility in income distribution sphere in Ukraine

This article covers the factors that influence on entrepreneurs' responsibility level in income distribution sphere in Ukraine. It was found out the reasons of insufficient social protection guarantee in distribution sphere; defined social consequences of labour low prices for the development entrepreneurship and society.

Keywords: entrepreneurs' social responsibility, social protection guarantee, labour price, population's level of life

Постановка проблеми. Відповідальність є невід'ємною складовою частиною діяльності людей, фірм, суспільства, держави на всіх етапах розвитку цивілізації. Нинішній період розвитку ринкової економіки в Україні не є винятком. Навпаки, він вимагає нових підходів до забезпечення норм та правил взаємовідносин між державою і підприємцями, між підприємцями і найманими працівниками, між підприємництвом і довіллям.

Україна проголошена соціальною державою із соціально-орієнтованою економікою, в якій вищою цінністю є людина. Соціальна спрямованість державної політики дає змогу кожному індивіду реалізувати своє право на гідний рівень якості життя і добробуту. Україна обрала шлях на приєднання до ЄС і взяла курс на наближення державних соціальних стандартів до рівня європейських. Провідним соціальним стандартом, індикатором рівня якості життя є рівень матеріального добробуту, який визначається величиною заробітної плати та іншими видами доходів. Це зумовлює необхідність дослідження проблем, пов'язаних з розподілом доходів як на макро-, так і на мікрорівнях.

Останні дослідження і публікації за темою статті. Проблематика доходів і соціального захисту населення, створення соціально-орієнтованої економіки знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених І. Гнибіденка, А. Колота, О. Новікової, В. Онікієнка, О. Онищенко, М. Чумаченка, Г. Ярошенка та ін. Низка аспектів, пов'язаних з дослідженням соціально-орієнтованої праці, висвітлена Д. Богинею, Е. Лібановою, іншими науковцями та експертами. Однак ще багато цієї багатопланової і складної проблеми не з'ясовано. У сучасній економічній літературі недостатньо уваги приділено висвітленню відповідальності держави, підприємців, профспілок за створення соціально-орієнтованої ринкової економіки в Україні.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб проаналізувати вплив відповідальності підприємців у сфері розподілу доходів на рівень і якість життя населення.

Виклад основного матеріалу. Формування і розподіл доходів є однією з найгостріших соціально-економічних проблем, а визначає рівень добробуту, соціальний статус, належність до певного прошарку, можливість задоволення матеріальних і духовних потреб і подальший розвиток людини. Доходи населення як соціально-економічна категорія характеризують стосунки в суспільстві з приводу присвоєння, використання та розподілу створюваного продукту. Тому саме держава, підприємці несуть відповідальність за те, як отримуються і як розподіляються доходи.

Як змусити підприємця бути відповідальним за результати своєї діяльності. На нашу думку, відповідальність підприємця базується на двох засадах, а саме на:

- дотриманні норм і правил поведінки на ринку встановлених державою;
- культурі підприємця.

Відповідальність підприємця значною мірою залежить від того, які правила гри встановлює держава на ринку праці і як вона виконує свої зобов'язання перед громадянами. Держава відповідає перед своїми громадянами за встановлення соціальних стандартів та соціальних гарантій відповідно до закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії". Базовим соціальним стандартом у сфері доходів населення є прожитковий мінімум, який застосовується для визначення мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії за віком, розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги з безробіття, стипендій та інших соціальних виплат, встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян тощо. Відповідно до закону України "Про державний бюджет України на 2008 рік" величина прожиткового мінімуму на одну особу з 1 січня становить 592 грн.; на дітей віком до 6 років – 526 грн., дітей віком від 6-18 років – 663 грн., для працездатних осіб – 633 грн. і для осіб, що втратили працездатність – 470 грн. Новий розмір прожиткового мінімуму з 1 квітня становитиме 605 грн., з 1 липня – 607 грн. і з 1 жовтня – 626 грн. [1, с. 30].

Мінімальна заробітна плата належить до основних державних соціальних гарантій у сфері доходів населення. Головне призначення мінімальної заробітної плати – забезпечити гарантований рівень соціального захисту у сфері розподілу доходу. Проте це завдання держава виконує незадовільно. Це пояснюється багатьма чинниками і зокрема:

- по-перше, невідповідністю мінімальної зарплати мінімальному прожитковому мінімуму; з 1 січня 2008 р. вона не перевищувала 87 % прожиткового мінімуму [1, с. 30]. Відповідно до стандартів Європейської соціальної хартії, мінімальна зарплата повинна становити не менше 2,5 прожиткових мінімумів [2, с. 3]. Такого співвідношення в Україні поки що не досягнуто, хоча спостерігається позитивна тенденція до скорочення розриву між цими показниками. Так, наприклад, у 2003 р. мінімальна зарплата становила 70 % від прожиткового мінімуму, у 2005 р. – 78 %, то у 2008 р. – вже 87 % [2, с. 3];
- по-друге, недосконалістю тарифної системи. Мінімальну зарплату законодавчо покладено в основу ставок першого тарифного розряду. Тому вона має мультиплікаційний ефект щодо всієї тарифної системи в Україні. Тарифна система оплати праці тривалий час не змінювалась. Співвідношення в оплаті праці різних категорій працюючих деформовані, знизилась престижність висококваліфікованої праці. Статистичні дані свідчать, що різниця в оплаті праці з вищою та початковою освітою становить лише 85 %. За міжнародними стандартами, це дуже низький показник, оскільки в багатьох країнах прийнято рівень 200 % і більше [7, с. 11];
- по-третє, можливістю використання низького рівня заробітної плати для приховування фонду оплати праці. Роботодавці не зацікавлені оприлюднювати весь обсяг заробітної плати. Не секрет, що сьогодні частина зарплати виплачується "в конвертах", внаслідок чого працівник позбавляється відповідного соціального захисту і приречений в майбутньому на отримання мізерної пенсії.

Розмір мінімальної зарплати визначається з урахуванням середньої заробітної плати. Як показує досвід з розвинутою ринковою економікою співвідношення мінімальної і середньої зарплати повинно бути в межах 1:3, в Україні цей показник у 2006 р. становив приблизно 1:2. Незважаючи на зростан-

ня реального рівня доходів, зокрема у 2006 р. середня заробітна плата становила 1041 грн. порівняно зі 126 грн. у 1996 р. За рівнем середньої заробітної плати Україна у декілька разів поступається країнам колишнього СРСР – Білорусії, Казахстану, Росії, та країнам Центральної Європи [4, с. 4].

Отже, мінімальна зарплата не виконує властивих їй функцій, не забезпечує працездатне населення необхідними коштами для відтворення робочої сили і є гальмівним чинником ефективної організації виробництва і трудової діяльності на підприємстві.

Ключовою фігурою ринкової економіки є підприємець, який несе повну відповідальність за результати своєї діяльності. Його діяльність можна розглядати з двох сторін – суспільної і індивідуальної. З суспільного боку діяльність підприємця є надзвичайно корисною і позитивною, бо зводиться до вивчення потреб суспільства і до їх задоволення. З індивідуального боку діяльність підприємця зводиться до отримання максимального прибутку, тобто різниці між отриманим доходом і витратами, пов'язаними з веденням діла. А досягається це внаслідок того, що підприємець зацікавлений продавати свою продукцію за максимально високими цінами, а ресурси на ринку купувати по найнижчій ціні, а робітнику заплатити за працю мінімальну зарплату. Тут, як бачимо, підприємницька діяльність пов'язана з експлуатацією найманих працівників, що надає фігурі підприємця нерідко негативної громадської думки.

Підприємець в установленому законом порядку несе відповідальність за порушення обов'язкових соціальних норм у сфері праці. Господарський кодекс України ст. 69 передбачає, що всі питання щодо поліпшення умов праці, життя і здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування працівників підприємства та їх сімей, а також інші питання соціального розвитку вирішуються трудовим колективом за участі власника або уповноваженого ним органу відповідно до законодавства, установчих документів підприємства, колективного договору [6, с. 47]. Потрібно відзначити, що саме ці, обов'язкові зобов'язання адміністрацією в основному виконуються. Але в частині поступового зростання заробітної плати та її збільшення у структурі собівартості, своєчасні виплати зарплати виконуються аж ніяк не повністю. Несвоєчасність виплати зарплати набула нині хронічного характеру, що засвідчує про важкий фінансовий стан підприємців. На 1 січня 2006 р. сума боргу становила 959,7 млн. грн. співвідношення загальної заборгованості з виплати заробітної плати до фонду оплати праці у грудні 2005 р. становило 10,7 % [2, с. 40].

У сучасній ринковій економіці заробітна плата – це ціна, за якою найманий працівник продає свою працю. Офіційним курсом ринкових реформ в Україні є наближення внутрішніх цін до світових. В основній масі товарів і послуг ціни наблизились до світових, а в деяких випадках навіть перевершили їх. Однак праця поставлена у виняткове становище: ціни на всі товари прискорено наближаються до світового рівня, а на працю прискорено віддаляються. Порівняно з розвинутими країнами ціна на робочу силу занижена в декілька разів (у структурі витрат виробництва витрати на оплату праці в середньому становлять близько 15 %, тоді як у провідних країнах із розвину-

тою ринковою економікою – до 60 %). Бідність перетворюється на могутній чинник формування соціальної напруги, зниження народжуваності, зростання обсягів еміграції, погіршення стану здоров'я, зростання смертності. За низького рівня зарплати відбувається тотальна деградація трудового потенціалу. Бідні люди не можуть бути вільними. Німецький економіст Л. Ерхард писав: "Ніяке заперечення не може змінити моє переконання, що бідність є важливим засобом, щоб змусити людину духовно зачакнути у дрібних матеріальних щоденних турботах. Тільки тоді, коли упорядкована матеріальна база людського буття, люди стають вільними і зрілими для більш високих справ" [3, с. 16].

Дешева праця гальмує науково-технічний прогрес, адже найняти додаткову кількість робітників дешевше, ніж удосконалювати технологію. За офіційними даними, у 2006 р. було зареєстровано 2,3 млн. вакансій, однак лише 5 % із них передбачали заробітну плату понад 1000 грн., а 60 % – заробітну плату менше 500 грн. [5, с. 10]. Низький рівень заробітної плати зумовлює низький рівень купівельної спроможності населення, що негативно позначається на ринку: зменшується попит на товари та послуги, згортається виробництво, скорочуються робочі місця, зростає безробіття.

Зниження ціни праці, заборгованість із виплати зарплати, незабезпечення мінімальною зарплатою гарантованого рівня соціального захисту, негативно відбивається на роботі підприємства, стає джерелом постійної соціальної напруженості в українському суспільстві. За методикою Інституту соціології НАН України, показник соціальної напруженості ("індекс дестабілізаційності протесного потенціалу") навесні 2005 р. становив 4,6 бала (критичним вважається 4,4 бала). За різними оцінками, від 50 до майже 90 % наших співвітчизників вважають себе бідними, підкреслюючи, зокрема, що їхніх доходів ледь вистачає на харчування [4, с. 6].

Висновки. Отже, на сьогодні для України на шляху посилення соціальної відповідальності у сфері розподілу доходів на рівні підприємства могли б стати: наближення рівня оплати праці на вітчизняних підприємствах до показників розвинутих країн, удосконалення тарифної і упровадження безтарифної системи оплати праці, розвиток соціальної інфраструктури підприємства, удосконалення нормування і системи стимулювання праці.

Література

1. Закон України " Про державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України"// Все про бухгалтерський облік. – 2008, № 5. – С. 26-58.
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія/ І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новікова та ін., За ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
3. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М.: Начало-Прес, 1991. – 130 с.
4. Баланда А. Доходи населення в контексті безпечного розвитку особи та суспільства// Україна: аспекти праці. – 2006, № 5. – С. 3-7.
5. Лібанова Е. Кому вигідна дешева робоча сила?// Дзеркало тижня, № 16-17. – С. 10.
6. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційні тексти/ Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 304 с.
7. Мелешкова С., Спасенко Ю. Заробітна плата як мотиваційна складова продуктивної зайнятості// Україна: аспекти праці. – 2006, № 2. – С. 9-16.